

Avsporing i livssynsdebatten av Godi Keller

Tidsskriftet Steinerskolen, Oslo, nr. 4/2007

Troen gir god trøst og hjelp for oss mennesker. Et solid livssyn hjelper oss å takle motgang og kan gi kraft og optimisme når vi trenger det mest. En gang i tiden var troen derfor skolens egentlige mål og innhold. I dag er nettopp den siden av skolen et vanskelig og på mange måter fraværende kapittel.

Religion og påvirkning

Alt skolen gjør, påvirker elevene i en eller annen retning. De fleste fag vekker lite strid, ingen er redd for at faget skal "skade" barna. Med ett unntak: - det gamle Kristendomsfaget. Nå heter det selvsagt ikke Kristendomsfag lenger. Etersom skolepolitikkerne med god forankring i dagens sosiale virkelighet må ta hensyn til flere religioner, kunne "Religion" vært et mer passende navn. Men så heter det ikke Religion heller. Faget skulle jo også omfatte ikke-religiøse livssyn, hvoretter man havnet på betegnelsen KRL.

Men navnet forhindrer naturligvis ikke striden. Om man nå mener det er for mye eller for lite påvirkning i en bestemt retning, så gir alle stridende parter i hvert fall tydelig uttrykk for at de er bekymret for hvordan barn påvirkes. For å ha sitt på det tørre har skolelovgiverne etter hvert ikke bare forbudt lærerne å pådytte elevene sitt livssyn, men i tillegg skapt en betydelig og berettiget frykt hos mange lærere for å begå et slikt lovbrudd. Mange er - med god grunn - engstelige for å uttrykke seg slik at det skinner igjennom hva de selv måtte tro og mene. For selv om det for Guds skyld eller ved Allah eller i samvittighetens navn ikke må skje, så er det direkte vanskelig å unngå.

Mitt bidrag her er å påpeke at påvirkningsfaktorene er langt mer omfattende enn de som er tilstede i religionsundervisningen.

Livssyn - mer enn et fag

For det første vil enhver lærer med ethvert utsagn i et hvilket som helst fag, påvirke elevens livs- eller menneskesyn. For mennesker er alltid forbilder, med hele seg, dvs. med det de tenker og føler like mye som med det de sier. Hvis læreren prøver å være så uengasjert som mulig i religiøse spørsmål, da vil hun nettopp formidle mangelen på engasjement, hvilket enten får eleven til å oppleve at religiøse spørsmål er likegyldige eller at læreren er en kjedelig person. Begge deler har det til felles at undervisningen blir intetsigende og uvedkommende. Hvis en lærer som er overbevist kristen prøver å skjule sin overbevisning, da vil elevene oppfatte at læreren prøver å skjule sin kristne overbevisning, og stemningen i klasserommet vil være preget av dette. Dertil må man vite at selve stemningen som regel har mer å si i grunnskolen enn det faglige innholdet.

For det andre - og her kommer jeg til mitt hovedpoeng - er livssyn selvsagt ikke noe man formidler i KRL-timene. Der lærer man om hvilke tanker mennesker har gjort seg i religionenes historie, og man kan muligens diskutere hva den ene eller andre, for den saks skyld eleven selv, måtte mene om slike tanker. Men tanker, og spesielt andres tanker, er ikke livssyn. Tanker er vanligvis objektive, nøkterne, kjølige, klare og logiske. Tanker er i hjernen. Et livssyn er like mye i hjertet. Det er subjektivt, dyptgripende, engasjerende, diffust og paradoksalt. En tanke kan man lett være enig eller uenig i, et livssyn er eksistensielt og dypest sett udiskutabelt. Et livssyn er den rammefortellingen ens eget liv befinner seg innenfor, uten det kan man falle ut av rammen, miste trygghet og i verste fall mål og mening.

Hvis vi skal finne de stedene i skolens timeplan, der livssyn virkelig formidles, bør vi derfor ikke gå til de fag der vi blir usikre og forsiktige. Vi bør nettopp ikke lete etter fag der lærerne knapt tør å uttale en mening i frykt for å bli avslørt for å mene den. Jeg har i dette tidsskriftet tidligere (Nr. 4/2003) beskrevet hvor lærerne og skolebøkene uttaler seg med uovertruffen skråsikkerhet om de store livssynsspørsmål: hvordan det hele begynte, hvor vi kommer fra, hvordan livet utviklet seg og hvordan det til slutt vil ende. Fra første smell til siste sukk er det meste beskrevet i naturvitenskapens veldige bibliotek, og det foreligger behørig redusert i lærebøkene for våre barn og unge.

Naturvitenskapen presenterer dette selvsagt ikke som trossetninger av typen: "jeg tror på skapelsen ved den altomfattende Big Bang og den evige og allestedsnærværende kampen for tilværelsen", men som simple fakta. Og fakta lar seg ikke bestride. Det forklarer den dogmatiske holdningen naturvitere ofte har i forsvaret av de nåværende paradigmer.

Denne artikkelen for eksempel, vil av mange muligens straks bli puttet i bås med antidarwinistiske strømninger i konservative kristne kretser i USA. Det ville vært urett. Her dreier det seg overhodet ikke om å drøfte riktigheten av et livssyn, men om hvor og hvordan det formidles. Og det skjer altså ikke der striden står, men der den glimrer med sitt fravær.

Naturfagsundervisning - skjult livssyn?

En påvirkning som ikke er underlagt debatt og uenighet virker desto sterkere. Og at den ikke er underlagt debatt skyldes at man ikke betrakter naturfag som livssynsformidling. Det er i tråd med at virkeligheten for skole- og vitenskapsfolk fremtoner seg oppstykket i fag. Slik universitetet er delt opp i fakulteter består timeplanen av en rekke 45 minutters fagbiter som kan stå ganske sammenhengende ved siden av hverandre. På universitetet er det forståelig ettersom kunnskapsmengden krever en høy grad av spesialisering. Men verken her eller der gjenspeiler delingen virkeligheten. Det vekker av og til forundring når jeg påpeker overfor kollegaer eller foreldre at deling i regneundervisningen volder mange barn besvær fordi de så mange steder ellers i tilværelsen opplever splittelse og deling som smertelig: skilte foreldre, oppstykket hverdag osv. Kan matematikk ha noe med psykologi å gjøre?

Alt har med alt å gjøre! Når vi snakker om en "helhetlig" pedagogikk eller om å utvikle "hele" mennesket, da er det nettopp ut fra denne innsikten: alt har med alt å gjøre.

I naturfag vil det si: ikke bare stoffvalget er betydningsfullt, men også hvordan stoffet blir presentert, hvilke perspektiver vi ønsker å fremheve, hvilke tolkninger vi vil gi elevene. Selv med samme faktagrunnlag kan naturfaglæreren formidle helt ulike, i noen tilfeller motsatte budskap. Jeg vil gi et lite eksempel:

Det finnes i naturen mange fenomener vi opplever som estetiske: høstfargene i en løvskog eller fargespillet i fjærdrakten til en and, fuglesangen tidlig i mars eller duftskyen rundt en syrinbusk i juni. La oss si at det er faktagrunnlaget, fenomener vi kan finne i naturen omkring oss. Om og hvordan vi behandler dem i undervisningen går langt utover faktagrunnlaget. Jeg antyder tre veier:

1. Kanskje vil vi ikke finne noen av disse fenomenene i biologilærebøkene. Da velger man å si at de er mindre viktige enn andre aspekter ved naturen, for eksempel oppbygningen av en celle.
2. Kanskje vil man forklare dem omtrent slik: høstfargene har med forråtnelsesprosesser å gjøre, fargene på fjærdrakten, fuglesangen og syrinduften er signaler for å lokke til seg partnere eller insekter eller for å skremme bort inntrengere i et revir. Da formidler man at kampen for å overleve er det viktigste.
3. Man kunne også beskrevet fenomenene som gledesyringer og skjønnhetsåpenbaringer. Da ville man formidlet et bilde av naturen som en kunstnerinne.

I hvert av disse valg uttrykker vi noe dypere og viktigere enn bare fakta. Vi røper derigjennom hvordan vi ser på tilværelsen, om vi for eksempel vil se det tøffe, ubarmhjertige, det "kapitalistiske" ved naturen eller om vi vil understreke samspillet, harmonien og det vakre. Gjennom valg av stoff og metode, gjennom hvordan vi ser og ordlegger oss, formidler vi alltid et livssyn.

Jeg undres derfor: hvorfor provoserer ikke naturfagsundervisningen de store livssynsdebatter? Hvor blir det av de kristne, muslimene, humanetikerne og vet ikke hvem når deres barn utsettes for en slik massiv påvirkning? Er det fordi det er lettere å ha en mening om profetens skjegg enn om våre barns livsmot eller håpløshet?

Og hvorfor klarer jeg med slike innlegg aldri å provosere til debatt, ikke engang blant steinerskolelærere?

Godi Keller underviser i naturfag ved Rudolf Steinerhøyskolen i Oslo. Han er en aktiv foredragsholder og skribent.